

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ НАПН УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ АКАДЕМІЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ІМЕНІ МАРІЇ ГЖЕГОЖЕВСЬКОЇ У ВАРШАВІ
ГРОМАДСЬКА СПІЛКА “УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ”
ГНПО “АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ТА НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ І. А. ЗЯЗЮНА”

**НАУКОВА СПАДЩИНА
АКАДЕМІКА ІВАНА ЗЯЗЮНА
У ВИМІРАХ СУЧАСНОСТІ Й МАЙБУТНЬОГО**

**Збірник матеріалів
І Міжнародної науково-практичної конференції**

30-31 березня 2017 року

**Київ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова
2017**

УДК 378-057.4(477) Зязюн
Н 34

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 5 від 26 жовтня 2017 року)*

Редакційна колегія:

- В. П. Андрущенко*, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, дійсний член НАПН України, ректор НПУ імені М. П. Драгоманова;
- В. Г. Кремень*, доктор філософських наук, професор, дійсний член НАН України і НАПН України, президент НАПН України, президент Товариства “Знання” України;
- Н. Г. Ничкало*, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України.

Укладач

Н. В. Гузій, доктор педагогічних наук, професор.

Н 34 Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього : збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Київ, 30-31 березня 2017 р.) / ред. колегія : В. П. Андрущенко, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало ; укл. Н. В. Гузій. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – 339 с.

У збірнику матеріалів науково-практичної конференції висвітлюються результати досліджень багатогранної наукової спадщини академіка І. А. Зязюна – його філософсько-педагогічних та естетичних ідей, проблем педагогіки добра, педагогічної майстерності та особистості учителя-майстра, вітчизняного і зарубіжного досвіду педагогічної освіти та освіти дорослих.

Видання адресоване науковцям, аспірантам, студентам, педагогам-практикам, керівникам органів освіти та навчальних закладів.

УДК 378-057.4(477) Зязюн

ISBN

© Автори статей, 2017
© Редакційна колегія, 2017
© Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017

ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ І. А. ЗЯЗЮНА НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ В РОБОТІ З РОЗУМОВО ВІДСТАЛИМИ ПІДЛІТКАМИ

Хотілося б торкнутися одного аспекту із розмаїття цінних педагогічних порад академіка І. А. Зязюна, який ще 20 років назад тому визнав мистецтво засобом творення особистості [2, с. 21]. Акцентуючи увагу на значенні засобів мистецтва для духовного розвитку людини, вчений наголошував, що обов'язковою умовою виживання суспільства є належний духовний розвиток його громадян. Зважаючи на це, неабияку роль щодо становлення основ духовності кожної людини надавав національній культурі [1]. Занепад культури й моральності розглядав як одну з причин, внаслідок чого настають негаразди в суспільстві, дефіцит доброти й милосердя та краси людських стосунків.

Великий гуманіст, якого можна порівняти з відомими європейськими гуманістами, українець І. А. Зязюн дотримувався гуманних поглядів на навчання й виховання підростаючого покоління. Не вживаючи терміну “інклюзія”, вказував, що гуманізація освіти передбачає також її диференціацію, яка може реалізуватися лише через різні типи навчально-виховних закладів. Дане твердження безпосередньо стосується й особливостей роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, зокрема з розумово відсталими.

Доводячи значення різних типів навчальних закладів, академік наголошував: “чим їх більше, тим краще для позитивних наслідків” [2, с. 56]. Доцільність різноманітних типів закладів розглядав як важливе державне завдання, наголошуючи, що лідером у світі буде та країна, в якій функціонуватиме найбільш ефективна система шкіл, коледжів, ліцеїв, гімназій з метою розвитку інтелектуального й морально-почуттєвого потенціалу громадян [1, с. 288].

Обстоюючи існування різних типів навчальних закладів, вчений довів роль педагога у навчальному процесі, наголошуючи на необхідності запровадження у навчальному процесі різноманітних інноваційних моделей, у яких би відбився досвід, що слугує джерелом навчального пізнання. Учителю відводив провідну роль в організації самостійного навчального пізнання учнів, а не головної діючої особи в класі. За належної організації роботи класу учні повинні активно взаємодіяти один з одним і з учителем, стати рівноцінними суб'єктами навчального процесу, а не його об'єктами [2, с. 61].

Академік звернув увагу на два напрями виховання особистості: філософський і педагогічний, розглядаючи особливості складових філософії й виховання і водночас загострюючи увагу на тому, що “виховання включає в себе облік, прогнозування, регулювання умов життя людини, організацію цих умов, за яких уможливорюються досягнення виховних цілей” [2, с. 50]. У роботах аналізував процес виховання особистості з точки зору філософії виховання та результатів навчальної діяльності, які повинні визначатися не лише тим, що дитина може зробити і відтворити за зразком, а й тим, як сформована у неї мотивація до навчальної діяльності, чи цікаво на уроці, чи бажає відвідувати уроки [2, с. 55-56].

Зважаючи на це, ми звернули увагу на пораду Івана Андрійовича щодо соціального значення мистецтва, насамперед художньої літератури, зокрема впливу художніх образів на внутрішній світ людини, на те, що мистецтво впливає на людину не односторонньо, а охоплює всі напрями її соціальної діяльності [2, с. 22]. Аналізуючи незаперечний вплив

мистецтва на становлення особистості, вчений вказував на наявність у кожному творі двох аспектів, досить майстерно закладених у художніх образах: ідеологічного, що дає змогу впливати на свідомість людини, на всі складові її психіки: розум, волю, почуття та виховного. Для корекційних педагогів важливим є твердження І. Зязюна – глибокого знавця людської душі – про вплив художніх образів на людину, зокрема й на розумово відсталого учня-читача, завдяки яким формується він як особистість, оскільки літературу Іван Андрійович вважав “людинознавством, яке майстерно зображує не лише людські взаємини, а й є джерелом почуттів” [2, с. 81]. Найцінніше те, що завдяки зображенням у творах образах є можливість читачеві проникнути у внутрішній світ людини, що є одним із завдань корекційної роботи з розумово відсталими підлітками, у яких мисленнєві процеси порушені й вони не здатні самотійно оцінити сутність зображеного літературного образу. Завдяки літературним героям література здатна виразити мовою, вчинками, наслідками подій найглибші людські почуття, зобразити їх як складну силу вчинків і людських взаємин, впливаючи на свідомість читачів.

У дослідженні нас цікавило ставлення розумово відсталих підлітків до уроків літератури, оскільки завдяки притаманним їй функціям художня література спрямована насамперед на формування особистості. Сформованість в учнів мотивів читати художні твори ми розглядали за показниками: читання за вказівкою учителя (за програмою), за порадою знайомих (батьків, друзів), за бажанням, що дало можливість виявити ставлення підлітків до читання не як до процесу діяльності, а як до процесу пізнання. В результаті виявили позитивне, негативне, індиферентне, добровільне й примусове ставлення до читання літератури. Так 44% респондентів вказали, що добровільно відвідують шкільну і місцеву бібліотеки й читають літературу; 56% повідомили, що читати художню і науково-пізнавальну літературу їм рекомендують насамперед батьки, потім – учителі, вихователі, шкільні бібліотекарі; позитивне ставлення до читання проявили 62% опитаних семикласників; з них 45% школярів повідомили, що читають літературу заради того, “щоб розум був, щоб знати”; 16% респондентам “цікаво читати літературу”. Отже, широкі соціальні мотиви не проявилися; переважали пізнавальні і навчально-практичні мотиви. Між тим, художня література завдяки притаманним їй творам високоморальних функцій допомагає розумово відсталим читачам долати притаманні порушення інтелекту, позитивно впливаючи на психосоціальну адаптацію в соціумі.

Проте, як свідчать опитування студентів та учнів з типовим розвитком і розумово відсталих учнів підліткового віку, серед молоді різко знизився інтерес до читання як художньої, так і науково-пізнавальної літератури, що негативно відбивається на здоров'ї, розумовому розвитку, поведінці. Поголовне захоплення підлітками та молоддю аудіовізуальними засобами, насамперед мобільними телефонами, призводить до гальмування розвитку мисленнєвих процесів, пришвидшуючи розвиток кліпового мислення. Зважаючи на це, нам варто використати цінну пораду академіка: художні образи, зображені у творах художньої літератури, в процесі її читання впливають на свідомість читача непомітно, але водночас на всі сторони особистості: розум, почуття, волю. Сприйняті та засвоені художні образи впливають на поведінку читачів, стаючи “мотивуючою силою людської поведінки” [2, с. 22]. Вчений розглядав художній образ як результат складної аналітико-синтетичної діяльності, спрямованої на формування у школярів абстрактного мислення, що “містить у собі величезну пізнавальну можливість” [1, с. 79].

Розумово відсталі учні-читачі, читаючи художню літературу та порівнюючи власне життя, вчинки зі вчинками героїв творів, починають задумуватися над власними вчинками, сенсом власного життя, внаслідок чого змінюються їхні життєві плани й

інтереси, а життя набирає відповідного смислу, дотичного до загальноприйнятих норм громадянської моралі. Тому в роботі над художніми образами, зокрема над образами героїв творів, ми провідне значення надавали аналізу образів героїв творів, їхніх вчинків у різноманітних ситуаціях.

Акцентуючи увагу на ролі художніх образів як смислоутворювальних факторів життя людей, Іван Андрійович водночас довів значення естетичного виховання в житті людини, завдяки якому “виробляється орієнтація особистості в світі естетичних цінностей” [2, с. 32-33]. В естетичних почуттях вбачав важливий засіб лікування людини від психолого-педагогічної недуги [1]. Для корекційних педагогів та спеціальних психологів це твердження стає одним із важливих напрямів корекційної роботи, оскільки завдяки естетичному вихованню учні оволодівають уміннями орієнтуватися у різноманітті естетичних цінностей, набувають здібності естетично сприймати й переживати прекрасне, у них формуються естетичні смаки й ідеали. Водночас вчений вказував на причини негативних естетичних почуттів, гальмівних і спотворювальних факторів нормальної життєдіяльності людини: невпевненість у собі, як і надлишкова самовпевненість [1, с. 55].

Аналізуючи особливості та значення естетичного виховання, академік звернув увагу на тісний зв'язок естетичного виховання з моральним. Дана теза варта уваги у роботі з розумово відсталими підлітками насамперед на уроках літератури, оскільки естетичні й етичні цінності тісно пов'язані з моральними й взаємодоповнюються. Праця з літературними творами спрямована на формування як естетичного, так і етичного ставлення до національних, історичних цінностей України, до збереження й примноження її природних багатств.

Заслуговеє порада Івана Андрійовича щодо мотивації дитини до навчальної діяльності, яку варто взяти до уваги корекційним педагогам: “У дитини виникає інтерес до навчальної діяльності лише в тому випадку, коли в цій діяльності є успіх. Якщо успіху немає і учитель його не програмує, то інтересу до цієї діяльності не буде [1, с. 55]. Враховуючи дану пораду, ми рекомендували учителям літератури у процесі роботи з розумово відсталими підлітками 7-9 класів з метою посилення у школярів мотивації до читання художньої літератури частіше використовувати на уроках інноваційні технології: літературні ігри, діалогові й комп'ютерні технології. Окремі серед розумово відсталих підлітків мають важкі порушення мовлення. Для організації належної роботи з ними на уроках радили запроваджувати засоби альтернативної комунікації.

Висловлені І. А. Зязюном поради не втратили актуальності й у наш час, насамперед, коли йдеться про розумово відсталіх учнів. Використання ідей академіка на уроках літератури в роботі з розумово відсталіми підлітками сприятиме корекції притаманних їм порушень інтелектуального розвитку та виховання їх як національно свідомих громадян незалежної України.

Література:

1. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії / І. А. Зязюн : науково-методичний посібник. – К. : МАУП. 2000. – 312 с.
2. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навчальний посібник [для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів] / І. А. Зязюн. Г. М. Сагач. – К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.